

Ks. TOMASZ KUSZ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z 51. Sympozjum Bibliistów Polskich

(Toruń, 17-19 września 2013)

W dniach 17-19 września 2013 roku w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego oraz Centrum Dialogu im. Jana Pawła II w Toruniu odbyło się 51. Sympozjum Bibliistów Polskich. Było to pierwsze spotkanie polskich bibliistów w mającej zaledwie 21 lat diecezji toruńskiej i dwunastoletnim Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Sympozjum zostało poprzedzone obradami X Walnego Zebrania Stowarzyszenia Bibliistów Polskich (SBP), które rozpoczął kończący kadencję przewodniczący SBP ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski. Na początku wspomniano i otoczono modlitwą zmarłych w ostatnim czasie pięciu bibliistów: ks. prof. dra hab. Józefa Kudasiwicza (+ 16.11.2012), ks. prof. dra hab. Stanisława Bieleckiego (+ 27.12.2012), ks. dra Jerzego Woźniaka CM (+ 18.06.2013), ks. prof. dra hab. Stanisława Włodarczyka (+ 9.08.2013) i ks. prof. dra hab. Jana Łacha (+ 31.08.2013). Następnie przedstawiono sprawozdanie z prac Zarządu SBP w mijającym roku oraz statystykę Stowarzyszenia, które obecnie liczy 298 członków, w tym 88 samodzielnych pracowników naukowych (33 profesorów i 55 doktorów habilitowanych), 168 doktorów oraz 42 osoby ze stopniem licencjata teologii. Jak podkreślił ks. Chrostowski: „jeszcze nigdy w Polsce takiego potencjału w zakresie bibliistyki nie było”. Zwyczajem lat poprzednich oddano do rąk uczestników Sympozjum kolejny – X tom *Zeszytów Naukowych Stowarzyszenia Bibliistów Polskich*, w którym oprócz aktualnego spisu członków SBP, znalazły się artykuły poświęcone bibliście polskiej oraz w *liber defunctorum* noty biograficzne zmarłych ostatnio bibliistów. Podczas Walnego Zebrania SBP przyjęto wniosek Zarządu o nadanie honorowego członkostwa SBP ks. prof. dr hab. Tomaszowi Hergeselowi. Przeprowadzono też wybory i wyłoniono Zarząd SBP III kadencji. Nowym przewodniczącym SBP został ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk (INB KUL), jego zastępcą ks. dr hab. Artur Malina (UŚ Katowice), a członkami Zarządu dr hab. Anna Kuśmirek (UKSW Warszawa), ks. dr hab. Dariusz Kotecki (UMK Toruń), ks. dr hab. Roman Bogacz (UPJPII Kraków), ks. prof. dr hab. Mariusz Rosik (PWT Wrocław) oraz ks. dr hab. Wojciech Pikor (INB KUL). Funkcję sekretarza SBP powierzono ks. dr Marcinowi Kowalskiemu (KUL). W swoim pierwszym wystąpieniu nowy przewodniczący podziękował ks. Chrostowskiemu za dotychczasowe zaangażowanie i podkreślił jego zasługi dla środowiska nazywając go „ojcem bibliistyki i bibliistów polskich”. Wskazał też priorytety Stowarzyszenia, którymi są służba Kościołowi polskiemu i powszechnemu w budowaniu i pogłębianiu wiary oraz ożywienie współpracy z zagranicznymi ośrodkami biblijnymi.

W dwudniowym sympozjum, które rozpoczęło się 18 września swój udział zgłosiło 120 bibliistów reprezentujących różne ośrodki akademickie oraz wyższe seminaria duchowne.

Pierwszy dzień sympozjum rozpoczęła Msza św. w kaplicy WSD w Toruniu, pod przewodnictwem bpa dra Andrzeja Suskiego. W homilii pasterz diecezji toruńskiej podziękował biblistom za ich obecność w mediach, szczególnie Radiu Maryja i Telewizji TRWAM, służącą upowszechnianiu Biblii i przypomniał o odpowiedzialności w misji bycia sługą Słowa.

Pierwszej sesji sympozjum przewodniczył ks. prof. dr hab. Antoni Tronina (INB KUL). Do współprzewodniczenia zostali poproszeni dr hab. Renata Jasnos (Ignatianum Kraków) i dr Zofia Włodarczyk (Uniwersytet Rolniczy Kraków). W sesji tej przedstawiono referat ks. dra hab. Zdzisława Pawłowskiego (UMK) zatytułowany *Wiara i metoda w interpretacji Biblii. Przekaz wiary czy przekaz wiedzy: biblijna interpretacja na rozdrożu*.

Prezentując sytuację na dzisiejszych biblijnych wykładach prelegent odwołał się do refleksji protestanckiego teologa Ralpa Klaina, który zakwestionował tradycyjny model nauczania Pisma Świętego jako ukierunkowany jedynie na przekaz informacji potrzebnych do zdania egzaminu i niewiele wnoszący w rozbudzanie oraz umacnianie osobistej wiary i życia wspólnot kościelnych. Następnie prelegent ukazał konsekwencje założonej metody historyczno-krytycznej dla interpretacji Biblii: zamknięcie Pisma Świętego w jego epoce, pozwalające zrekonstruować jego znaczenie jedynie dla ówczesnych adresatów; podział na przedmiot badawczy (Pismo Święte) i podmiot interpretujący (egzegeta); oraz uznanie aktualizującej interpretacji Biblii, przenoszącej tekst w życie egzegety i współczesnych, za nienaukową. Ks. Pawłowski mówiąc o hermeneutyce wiary zwrócił uwagę, że wzorcowego nauczyciela Pisma Świętego definiuje sama Biblia, wskazując na Ezdrasza, który sam najpierw przeżywa tekst, aby następnie nim żyć i nauczać innych (Ezd 7,10). W podsumowaniu swego referatu prelegent zaproponował, by we współczesnej interpretacji biblijnej połączyć hermeneutykę wiary i hermeneutykę metody historyczno-krytycznej poprzez umieszczenie je w łuku hermeneutycznym obejmującym trzy fazy: rozumienie (*intellectio*) – wyjaśnienie (*explicatio*) – przyswojenie (*aplicatio*). Łuk ten w całości podlega hermeneutyce wiary, która wstępne rozumienie i ostateczne przyswojenie przesłania tekstu, poszerza o wyniki badań metodą historyczno-krytyczną. Przyjęcie powyższego modelu hermeneutycznego daje Biblii szansę, by mogła na nowo stać się księgą współczesnych i ich kluczem kulturowym.

W dyskusji pojawiły się głosy ks. dra hab. Stefana Szymika oraz prof. dra hab. Michała Wojciechowskiego sugerujące, by tak mocno nie przeciwstawiać sobie hermeneutyki metody i hermeneutyki wiary, lecz widzieć je raczej jako wzajemnie przenikające się. W odpowiedzi prelegent doprecyzował, że hermeneutyka metody powinna być podporządkowana hermeneutyce wiary. Według niego nie ma przejścia między egzegezą historyczno-krytyczną a interpretacją teologiczną, natomiast jest tak, jak w łuku hermeneutycznym - metoda historyczna o charakterze korygującym i rozszerzającym jest włączona w fazę wyjaśniania i ma wpływ przyswojenie tekstu. Wystąpienie nie miało na celu zaatakowania metody historyczno-krytycznej, lecz wskazanie miejsca tej metody w egzegezie i aktualizującej posłudze słowa.

Druuga sesja sympozjum odbyła się pod przewodnictwem ks. prof. dra hab. Romana Bartnickiego (UKSW), który do współprzewodniczenia zaprosił s. prof. dr hab. Ewę Jezierską (PWT Wrocław) oraz dra hab. Krzysztofa Mielcarka (INB KUL). W tej części sympozjum przewidziano dwa wystąpienia: referat ks. dra Wojciecha Węgrzyniaka (UPJPII) *Soteriologiczna lektura Biblii na przykładzie Psalmu 1* oraz komunikat dra hab. Adama Linsenbartha (WSGK Kutno) *Koncepcja polskiego atlasu biblijnego*.

We wstępie do swego wystąpienia ks. Węgrzyniak przywołał trzy wyjściowe dla jego rozważań kwestie: wielość sposobów interpretacji Biblii i celów w jakich się z niej korzysta; Pismo Święte jako źródło prawdy dla naszego zbawienia (DV 11) oraz subiektywne odczucie, że pomimo studiów biblijnych nie zawsze umie wydobyć z tekstów biblijnych prawdę dla naszego zbawienia. Referat składał się z dwóch części: dookreślenia sformułowania „prawda dla naszego zbawienia” oraz ukazania Psalmu 1 w kontekście zbawczym. Przedstawiając kwestię prawdy dla naszego zbawienia prelegent stwierdził, że jest to kategoria z jednej strony dobrze znana i zasadnicza w teologii, a z drugiej, jak wskazują okoliczności umieszczenia tego sformułowania w *Dei Verbum*, bardzo problematyczna. Następnie ks. Węgrzyniak zaprezentował rezultaty poszukiwania prawdy zbawczej w Psalmie 1, zaznaczając, iż przedstawione wnioski są bliższe wersji roboczej, niż końcowej. Przedłożenie zakończyło się przedstawieniem następujących sugestii: należy doprecyzować z punktu widzenia teologicznego sformułowanie „prawda dla naszego zbawienia”; zauważalna jest nieprzekładalność postulatu poszukiwania prawdy zbawczej w konkretnych opracowaniach (egzegeta nie widzi w tekście pożytku dla zbawienia); konieczne jest współlistnienie egzegezy historyczno-krytycznej i prawdy dla naszego zbawienia; osobista relacji z Bogiem pomaga w interpretacji soteriologicznej (w Biblii nie znajduje prawdy zbawczej ten kto nie czuje się zbawiony).

Komunikat dra hab. Linsenbartha dotyczył prac nad polskim atlasem biblijnym prowadzonych pod kierunkiem prelegenta przez dr hab. Krzysztofa Mielcarka (INB KUL), ks. dr Stanisława Jankowskiego (UMK), dr inż. Jacka Drachala (IGiK) i mgr Cezarego Mazura (Redakcja Kartograficzna Wrocław). Dr hab. Linsenbarth przedstawił zasięg geograficzny i historyczny przygotowywanego atlasu: pod względem czasowym obejmuje on okres od XVIII wieku przed Chr. do II wieku po Chr., a pod względem przestrzennym tereny od Zatoki Perskiej na wschodzie do Italii na zachodzie oraz od Turcji na północy do Dolnego Egiptu na południu. Materiał atlasu został ujęty w trzech częściach: I. Środowisko geograficzne obszarów biblijnych; II. Mapy wydarzeń biblijnych; oraz III. Polonica w Ziemi Świętej. Przewiduje się, że publikacja będzie zawierała około 190 barwnych map wraz z odnośnikami do tekstów biblijnych i informacjami objaśniającymi prezentowane tereny i wydarzenia.

W dyskusji odwołano się do obu wystąpień. Ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk (INB KUL) podkreślił trafność i aktualność sugestii ks. Węgrzyniaka postulującego namysł nad dookreśleniem prawdy zbawczej i poinformował, że soborowe ujęcie prawdy jaką przedstawia Biblia zostało pogłębione w przygotowywanym dokumencie PKB, który niebawem się ukáže. W nawiązaniu do komunikatu dr hab. Linsenbartha pojawiły się głosy, by wersję książkową atlasu wzbogacić o płytę DVD z prezentacjami audiowizualnymi.

W przerwie między obradami uczestnicy sympozjum zapoznali się z komunikatami wydawniczymi – m.in. zaprezentowany został polski przekład *Septuaginty* ks. prof. dra hab. Remigiusza Popowskiego oraz nawiedzili bazylikę katedralną św. Jana Chrzyciela i św. Jana Ewangelisty. Następnie przed gmachem Centrum Dialogu wykonano pamiątkową fotografię wszystkich obecnych na zjeździe biblistów polskich.

Trzecia sesja sympozjum odbyła się pod przewodnictwem ks. dr hab. Henryka Drawnela (INB KUL). Współprzewodniczyli jej ks. dr hab. Roman Bogacz (UPJPII) oraz ks. dr hab. Janusz Kręcidło (UKSW). Przedstawiono trzy przedłożenia: referat ks. dra hab. Mirosława Wróbla (INB KUL) *Rabiniczna antyewangelia w kontekście polemiki pomiędzy Kościołem a Synagogą*, referat ks. dra Zbigniewa Grochowskiego (UKSW) *Figury retoryczne pytań w pierwszej części Męki Pańskiej w Ewangelii Jana (J 18, 1-27)* i referat ks. dra hab. Józefa Kozry (UŚ) *Paweł z Tarsu – niewierzący i wierzący*.

Wystąpienie ks. Wróbla było syntetycznym ujęciem wyników jego badań nad rabinicznymi tekstami dotyczącymi Jezusa i chrześcijan, które opublikował w monografii wydanej w 2013 roku przez Wydawnictwo KUL w Lublinie, zatytułowanej *Jezus i jego wyznawcy w Talmudzie. Analiza tekstologiczna, historyczna i socjologiczna*. Prelegent omówił trzy zagadnienia: charakter tekstów rabinicznych na temat Jezusa i chrześcijan; kontekst passusów rabinicznych, zawarty w przerwaniu polemiki między Synagogą i Kościołem; oraz cechy rabinicznej antyewangelii.

Ks. Wróbel wskazał, że rozporoszone w różnych traktatach Talmudu, cechujące się dużym potencjałem niechęci, teksty o Jezusie i Jego wyznawcach ze względu na tendencje do anachronicznego przedstawiania wydarzeń, nie mogą mieć wartości kroniki, lecz uznaje się je za rabinacką interpretację treści zawartych w ewangelii kanonicznych i za żydowską odpowiedź na ukazanie w Nowym Testamencie Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego. Prelegent zaznaczył, że nieprzychylnie Jezusowi i Jego wyznawcom passusy powstawały w kontekście dzielących Synagogę i Kościół kwestii takich jak: synostwo Boże i mesjańskość Jezusa; stosunek chrześcijan do świątyni jerozolimskiej; ideę nowego przymierza i nowego ludu Bożego-Kościola oraz odniesienie misyjne do świata pogańskiego. Wzmianki te ukazując założyciela chrześcijaństwa pod zniekształconym imieniem Jeszu (zamiast Jezua) jako nieślubne dziecko (*mamzer*), maga, rozpustnika, bałwochwalcę i zwodziciela Izraela, słusznie ukarane śmiercią krzyżową oraz kreśląc obraz chrześcijan jako rozwydźlonych i posługujących się magią, mają charakter antyewangelii, której celem jest podważenie autorytetu Jezusa jako Syna Bożego i Mesjasza z rodu Dawida oraz zdeprecjonowanie Jego wyznawców. Referat ks. Wróbla wykazał, że obraz Jezusa i członków Kościoła przedstawiony w Talmudzie całkowicie różni się od tego z ewangelii kanonicznych.

Ks. Grochowski poświęcił swój referat pytaniom jako figurom retorycznym w pierwszej części Janowej narracji o Męce Pańskiej (J 18, 1-27). Jego wystąpienie było odpowiedzią na zarzut, z którym się spotkał w literaturze przedmiotu, jakoby czwarty ewangelista nie znał się na retoryce i nie posługiwał się figurami retorycznymi. Według prelegenta także w ewangelii Janowej, pomimo prostoty języka i stylu nie brakuje zjawisk retorycznych wpływających na piękno narracji i będących nośnikami myśli teologicznych. Wystąpienie było złożone z dwóch części: wprowadzenia do tematyki pytań retorycznych oraz analizy pięciu pytań retorycznych pojawiających się w scenach pojmania w Ogrójcu i żydowskiego sądu nad Jezusem. Zdaniem ks. Grochowskiego pytanie „Kogo szukacie?” (J 18, 4,7) przygotowuje proklamację boskiej godności Jezusa ; „Kielich, który dał mi Ojciec, czyż nie mam pić?” (18, 11) wyraża Jego oburzenie; „Czy może i ty jesteś jednym spośród uczniów tego człowieka?” (18, 17) jest pytaniem przelotnym, na które nie oczekuje się odpowiedzi; „Dlaczego mnie pytasz?” (18, 21) podkreśla zdziwienie Oskarżonego; „Jeżeli dobrze powiedziałem, dlaczego mnie bijesz?” (18, 23) ukazuje niewinność Jezusa i niesprawiedliwość postępowania sługi. W podsumowaniu przedłożenia prelegent stwierdził, że żadne z omówionych pytań nie pełni funkcji wyłącznie dialogowej, lecz jest pytaniem retorycznym służącym uwypukleniu konkretnych treści teologicznych Jana ewangelisty.

Referat ks. Kozyry dotyczył ewolucji duchowej Pawła z Tarsu. Wystąpienie składało się z czterech części: wyjaśnienia szokującego wyznania Apostoła Narodów o jego postępowaniu w niewierze (1 Tm 12, 13); ukazania wydarzenia damasceńskiego jako przełomu w wierze Pawła, przedstawienia wiary Pawła w Chrystusa oraz syntetycznej prezentacji Pawłowej nauki o wierze. Według prelegenta niewiara Apostoła Narodów polegała nie tyle na odrzuceniu istnienia Boga, ale na zamknięciu się na Jego objawienie się w Chrystusie. Pawłowi wydawało się że ma właściwy stosunek do Boga i właściwie odczytał Prawo. Pod Damazkiem Pawłowa niewiara w Chrystusa przeobraziła się w wiarę

w Jezusa Syna Bożego (Ga 2,20). Doświadczenie wiary jako darmowej łaski Bożej stało się podstawą nauki Pawła o usprawiedliwieniu.

W obszernej dyskusji odniesiono się do wszystkich wystąpień tej sesji symposium. Ks. Chrostowski dopowiedział, że rabinacka antyewangelia była skierowana do Żydów i rabini robili wiele, by nie wydoszła się na zewnątrz poza świat żydowski. Wskazał też, że wielu polskich teologów i duchownych nie ma wiedzy na temat przewrotności rabinistycznej antyewangelii. Jako przykład podał błędne utożsamianie przez chrześcijan talmudycznego imienia Jezusa, o złorzeczącym znaczeniu „niech przepadnie jego imię i pamięć”, z imieniem Jezus – „Bóg zbawia”. W nawiązaniu do referatu ks. Kozyry, prof. dr hab. Wojciechowski przedstawił alternatywną interpretację sformułowania „poroniony płód” – „dziecko urodzone przez cesarskie cięcie”, która podkreśla, inne zrodzenie Pawła jako apostoła niż pozostałych.

Drugi dzień symposium rozpoczęto od Mszy św. sprawowanej w kaplicy WSD w Toruniu pod przewodnictwem bpa Zbigniewa Kiernikowskiego z diecezji siedleckiej. W homilii biskup podkreślił, że bibliści są pierwszymi adresatami Słowa Bożego wezwani do życia jego prawdą.

Czwarta sesja symposium została poprowadzona przez ks. dr hab. Pawła Podeszwę (UAM), współprzewodniczyli jej dr hab. Teresa Stanek (UAM) oraz ks. dr Piotr Kot (PWT Wrocław). W sesji tej przedstawiono dwa referaty: ks. prof. dra hab. Bogdana Poniżego (UAM) *Hymniczna releksja przeszłości: Księga Mądrości 10, 1-14* oraz ks. dra Marcina Kowalskiego (INB KUL) *Jak chwając siebie oddać chwałę Panu? Strategia i dynamika Pawłowej periautologii w 2 Kor 10-13*.

Wystąpienie ks. Poniżego zostało poświęcone jednej z dwóch syntetycznych wizji dziejów jakie znajdują się w Księdze Mądrości, stanowiących ilustrację dla przesłania, że trwanie w wierze ojców i tradycji narodu jest bezpieczną i jedyną drogą do szczęśliwego przejścia przez niebezpieczeństwa życia. Według prelegenta wizja historii ukazana w Mdr 10, 1-14 stanowi judeo-hellenistyczną reinterpretację wczesno izraelskiej historii w świetle literatury mądrościowej. W releksurze tej o charakterze hymnu, poprzez przywołanie losu siedmiu protoplastów ludzkości i Izraela, zostały ukazane zbawcze skutki przyjęcia mądrości Bożej i konsekwencje odrzucenia wiary w życiu.

Drugi referat tej sesji stanowił retoryczną analizę czterech ostatnich rozdziałów *Drugiego Listu do Koryntian* (rozd. 10-13) zawierających mowę Pawła, będącą odpowiedzią na oskarżenia członków gminy korynckiej. Wystąpienie ks. Kowalskiego obejmowało omówienie schematu retorycznego mowy Pawła, analizę jej dynamiki oraz określenie motywacji i znaczenia chlubienia się – periautologii apostoła. Na podstawie analizy struktury retorycznej 2 Kor 10-13 prelegent wskazał na centralny temat wystąpienia Pawła zawarty w *exordium* (10,7-8) dotyczący nie tyle oskarżeń pod adresem apostoła, co jego tożsamości i prawa do chlubienia się z wypełnianej przez niego posługi. Następnie ks. Kowalski, wyjaśnił pojawiające się w mowie kontrasty - pozorne sprzeczności w postawie apostoła: z jednej strony pewny siebie przywódca duchowy, z drugiej człowiek pełen wątpliwości, podkreślający swa słabość; z jednej strony gardzący chlubieniem się jako głupim, z drugiej chlubiący się. Według prelegenta, Paweł traktuje chlubienie się jako narzędzie walki o wspólnotę, podejmując je tylko w odniesieniu do misji powierzony mu przez Pana i czyniąc to wyłącznie w Panu, oczyszcza to działanie z egocentryzmu i w ten sposób z głupiego chlubienia się według ludzkich standardów czyni mowę pochwalną na cześć Pana. Ks. Kowalski podkreślił, że dołączony do periautologii katalog cierpień i wyrzeczeń znoszonych dla Pana nadaje wystąpieniu apostoła chrystocentryczny charakter, pozwalając odczytać apostołskie osiągnięcia Pawła jako objawienie się mocy Bożej działającej przez jego słabość.

W czasie przeznaczonym na dyskusję ks. Poniży poruszył wątek przenikania tradycji mądrościowych do teologii Pawła i tradycji Janowej w zakresie kategorii mądrości, słowa (logosu) oraz ducha. Zapytany o kwestię autorstwa Księgi Mądrości wyraził prywatny pogląd, że jest rzeczą możliwą, by przypisać je Filonowi z Aleksandrii. Natomiast ks. Kowalski jako dopowiedzenie do referatu przedstawił kwestię powoływania się Pawła na wizję trzeciego nieba i jego stosunek do tego doświadczenia mistycznego.

Piątej, ostatniej sesji sympozjum przewodniczył ks. dr hab. Janusz Kręciđło (UKSW), który na jej współprzewodniczących powołał dra Johna Pilcha (Baltimore) oraz dr Beatę Urbanek (UŚ). W czasie tej sesji zaprezentowano trzy przedłożenia: referat dr Katarzyny Kiejdo (UWM) *Inspiracje greckie opowiadania o śnie i obłąkaniu króla w Dn 4,17-19.22*, oraz dwa komunikaty - dr Anny Wajdy (UPJPII) *Zoologia jako narzędzie egzegety* i dra Marcina Majewskiego (UPJPII) *Zwierzęta czyste i nieczyste w Starym Testamencie – co było kryterium podziału?*

Referat dr Kiejdo został oparty o prowadzone przez prelegentkę w ramach doktoratu badania dotyczące wpływów hellenistycznych w Księdze Daniela. Przedłożenie obejmowało prezentację aktualnego stanu badań nad pozabiblijnymi paralelami do opowiadania o śnie i obłąkaniu króla (Dn 4,17-19.22) oraz wskazanie możliwych źródeł greckich dla tej narracji. Dr Kiejdo zauważyła, że komentarze do Księgi Daniela poszukujące dla tego tekstu pozabiblijnych inspiracji koncentrują się głównie na wpływach babilońskich, nie uwzględniając możliwych wpływów greckich. Następnie prelegentka poddała krytyce hipotezę upatrującą w babilońskiej legendzie o królu Nabonidzie pierwowzoru biblijnej narracji o Nabuchodonozorze i jako możliwą tradycję oddziałującą na narrację w Dn 4 zaproponowała helleński wątek o cyklicznym oddalaniu się króla Krety, Minosa do grotty dla kontaktu z bóstwem, zadania relacji z rządów i ponownego otrzymania mandatu władcy.

Komunikat dr Wajdy był ilustrowany slajdami i dotyczył biblijnych wzmianek o zwierzętach i ich interpretacji. Na przykładzie występującej w Galilei mrówki żniwiarki (*Messor semirufus*), odbiegającej od znanych w Polsce mrówek, prelegentka ukazała w jaki sposób wiedza z zakresu zoologii, zooarcheologii i zoogeografii może pomóc i ubogacić zrozumienie przesłania tekstów Pisma Świętego odwołujących się do świata zwierząt (Prz 6, 6-8). Natomiast przywołując wymienianego w Starym Testamencie góralca syryjskiego (*Procavia capensis syriaca*), najmniejszego przedstawiciela ssaków kopytnych, wspomniała o dyskusjach związanych z tłumaczeniem jego hebrajskiej nazwy *szapham*. Brak znajomości tego zwierzęcia w Europie spowodował utożsamienie go w Biblii z jeżem, królikiem, świstakiem, a nawet borsukiem. Wystąpienie zakończyło się postulatem wskazującym na konieczność współpracy biblistów z przyrodnikami w obszarze przekładu Pisma Świętego i jego interpretacji.

W ostatnim przedłożeniu sympozjum dr Majewski podjął tematykę czystości i nieczystości zwierząt, koncentrując się na kryterium tego podziału. Komunikat składał się z następujących części: omówienia biblijnego podziału w prawie pokarmowym, przedstawienia hipotez kryterium podziału na zwierzęta czyste i nieczyste i ich krytyki oraz propozycji własnej teorii wyjaśniającej ten podział. Według prelegenta ani względy zdrowotne (ochrona przed zatruciem pokarmowym), ani estetyczne (odczucie naturalnego wstrętu, czy obrzydzenia), ani też kultyczne (wyobrażenia pogańskich bożków) nie uzasadniają w sposób wystarczający uznania niektórych zwierząt za nieczyste. Jako rozwiązanie problemu dr Majewski zaproponował nową hipotezę kwalifikacji zwierząt opartą na zgodności z własnym gatunkiem. Według prelegenta biblijnym prawem pokarmowym rządzą te same harmonie i reguły, które są wpisane w kapłański opis stworzenia świata, podkreślający jasny podział wszystkiego w świecie, stąd nieczyste jest to co znajduje

się na pograniczu dwóch kategorii, jest ich wymieszaniem, co łamie pewien porządek np. wodno-lądowe płazy. W zakończeniu dr Majewski podkreślił, że wcześniejsze badania doprowadziły go do wniosku, że izraelskim prawem kultowym także rządzi teologia stworzenia, jest więc bardzo prawdopodobne, iż źródło kapłańskie wpisuje we wszystkie swoje opowiadania zasadę *imitatio Dei*.

W ostatniej dyskusji sympozjum sprowokowana pytaniem o przywołanie borsuka w Starym Testamencie, dr Wajda dopowiedziała, że w czasach kiedy powstawała *Księga Wyjścia* prawdopodobnie borsuki nie żyły na terenie Synaju, ani też starożytnego Izraela. Nawiązując do komunikatu dr Majewskiego, prof. dr hab. Wojciechowski stwierdził, że nowa teoria prelegenta jest pociągająca, ale wiele upraszcza. Według niego nie należy do końca odrzucać teorii zdrowotnej i kultycznej, gdyż one mogły stać u początku ówczesnych żywieniowych nawyków, które źródło kapłańskie przejęło i zinterpretowało.

Na zakończenie sympozjum nowy Zarząd SBP wyznaczył termin i miejsce kolejnego spotkania biblistów. Przyszłoroczne 52. Sympozjum Biblistów Polskich odbędzie się w Łodzi pod patronatem ks. abpa Marka Jędraszewskiego w dniach 16-18 września 2014 roku.